

# En quin estat es troba la llengua catalana?

JOAN MARTÍ I CASTELL (president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans)



Joan Martí i Castell

Presentant «Realitat i vitalitat de la llengua catalana». D'esquerra a dreta: Jordi Solé, Joan Martí, Bernat Joan i Elisenda Romeu



**Per la seva importància, oferim als lectors el discurs de cloenda que el Dr. Joan Martí i Castell –catedràtic i primer rector de la Universitat Rovira i Virgili, i president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC)– va fer en l'acte de presentació de l'exposició «Realitat i vitalitat de la llengua catalana», organitzada per la FOLC (Federació d'Organitzacions de Llengua Catalana), el dia 10 de novembre del 2008 en la sala Prat de la Riba del IEC.**

**S**ovint, i des de fa molts anys, ens preguntem en quin estat es troba la llengua catalana, per tal de poder entendre si millora o si empitjora. Haver-nos de qüestionar **contínuament** la realitat de l'idioma és, per si mateix, símptoma que les coses no van prou bé.

El català continua, pràcticament des del segle XVI!, essent una llengua sense poder o amb molt poc. Dins l'Estat espanyol és subordinada.

La millor manera de fer-ne entendre la situació és la constatació següent: qualsevol persona a Catalunya i en tots els territoris de llengua catalana pot viure les vint-i-quatre hores del dia sense haver-hi de recórrer. Aquest és el diagnòstic més significatiu. Les estadístiques, les enquestes són sempre equívokes. En canvi, és fonamental copsar el grau de necessitat social d'un idioma. Avui la llengua catalana encara és generalment supèrflua. Les persones, les coses i també els idiomes són importants sobre-

tot en la mesura en què són imprescindibles. Com més se'n pugui prescindir, més marginals són. En un altre sentit, recórrer a allò que és innecessari esdevé un acte reivindicatiu; consegüentment, els catalanoparlants ens trobem en la situació incòmoda d'haver de convertir l'ús de la llengua en una tasca defensiva i, en segons quins àmbits socials, fins i tot en una heroicitat.

Alguns treballs fets per experts de primera línia afirmen que la llengua catalana ha reulat i que reula perillosament. D'altres, elaborats també per investigadors de gran prestigi, neguen que això sigui cert i remarquen que la llengua catalana ha avançat i que avança. Consegüentment, s'han obert i resten encara vius debats interminables sobre qui té raó.

En realitat, no es pot contestar simplement ni amb un sí ni amb un no, si, posem per cas, en els darrers vint-i-cinc anys hem progressat o hem retrocedit. Hom podria dir que en termes abso-

luts estem millor, però la qüestió no és aquesta. La resposta s'ha de matisar en els termes següents: d'acord amb els canvis que s'haurien d'haver produït amb la restitució de la democràcia, el català, encara que hagi avançat respecte a vint-i-cinc anys enrere, no està com caldria esperar en un règim que reconeix formalment que el plurilingüisme és una riquesa que cal defensar i protegir.

En termes de competència lingüística, és veritat que el coneixement del català ha augmentat considerablement. Sobretot en allò que fa referència a l'escriptura, perquè s'ensenya a l'escola. Ara bé, que una llengua es conegui, però que, en canvi, no sigui, com he dit, imprescindible el seu ús, no serveix de gran cosa. El català ha sofert un procés de *llatinització*: molts joves i adults saben català, però recorren habitualment al castellà. És a dir, poden superar-ne els exàmens més enrevessats, però l'arraconen com qui arracona l'habilitat de fer arrels qua-

drades. No menyspreo la importància que sigui tan majoritari entendre, parlar, llegir i escriure el català. És condició bàsica per a garantir-ne l'extensió social, però és insuficient.

Entre els joves el sentiment de pertinença a una identitat s'ha aflluixat considerablement a causa del procés de mundialització, que tendeix a homogeneïtzar-ho tot en favor dels més poderosos. Per tant, sense que hi estiguin activament en contra, són relativament indiferents a mantenir el català. Això explica que, encara que el sàpiguen bé, no el tenen com a llengua habitual en un elevat percentatge de casos.

La temença pel futur de la llengua es manifesta principalment en la incògnita sobre la seva mort. Desapareixerà la llengua catalana?, es demana amb alta freqüència la comunitat on és pròpia. En realitat, la desaparició de qualsevol llengua és molt lenta i sobretot és imperceptible. Les llengües moren igual que neixen: sense que els parlants se'n donin. La via cap a l'extinció és la fragmentació, la dialectalització, les interferències abusives, la pèrdua de prestigi social i l'ús del tot deficitari. A poc a poc, una llengua subordinada pot perdre la fesomia pròpia i transformar-se en un patuès acostat a la llengua subordinant, minvar en els espais formals i cultes, i finalment esborrar-se del mapa. No dic que el català hagi de desaparèixer. Em limito a remarcar que una llengua no avisa de la seva agonia i que s'esllangueix sense que en siguem conscients. El català ha demostrat durant segles que gaudeix d'allò que irònicament en diem «una mala salut de ferro». Ha subsistit com un malalt crònic. Tanmateix, el que importa no és solament la seva existència, sinó com sobreviu. S'escau aquí de subratllar la manca de sensibilitat col·lectiva respecte a la necessitat de la disciplina en la normativa gramatical i lèxica: el català és objecte d'uns maltractaments insuportables; hi ha qui defensa que el que cal és que empri el català com més gent millor, encara que ho faci incorrectament. Afirmer això és ignorar que un idioma que no s'empra adequadament està en una situació molt seriosament perillosa. La degradació en l'ús és el fenomen que el despersonalitza en un procés d'apropament a l'espanyol. He dit reiteradament que parlar amb propietat en català genera fons i tot rubor, vergonya.

Des d'una altra perspectiva, la normalització lingüística exigeix que es produeixi harmònicament en el conjunt dels Països Catalans, i la realitat és massa deforme. No és gens comparable la del Principat amb la de l'Alguer o la de la Catalunya del Nord. En aquests dos territoris, l'Estat italià i el francès –sobretot el francès– no destaquen precisament per mantenir la llengua catalana que s'hi parla. Ara bé, la situació de l'Alguer és ben distinta de la de la Catalunya del Nord; sobretot per raons socioeconòmiques i geogràfiques. L'Alguer és relativament lluny de la resta de comunitats catalanoparlants. Una llengua no es pot deslligar de l'activitat econòmica. Amb un idioma s'hi han de poder fer diners; si per als negocis, tirar endavant una empresa, trobar feina, etcètera, una llengua no serveix, el seu futur és molt negre. Doncs bé, a part de la llunyania geogràfica, a l'Alguer no és fàcil fer tot el que he dit amb l'ús del català. En canvi, a la Catalunya del Nord es poden establir unes relacions interessants amb el Principat –Girona i Barcelona, sobretot–, que siguin engrescadores i útils per a la continuïtat del català. El País Valencià és encara una altra qüestió ben peculiar, tot i que dins seu també cal fer diferències: la situació sociolingüística no és la mateixa, ni de bon tros, a Castelló que a Alacant o que a València. A part d'això, en aquests territoris el que pesa més negativament són les forces secessionistes i el distanciament que procuren respecte al fet català, ajudades per les posicions més reaccionàries d'arreu d'Espanya; hi ha perills ben preocupants. Crec que al País Valencià dissortadament pot avançar molt el secessionisme, a causa de dues pressions desiguals que hi empenyen i que convergeixen: una de localista, que tanca les portes a la unitat lingüística, i una altra d'espanyolista, que, rere l'anticatalanisme, amaga l'interès exclusiu d'imposar el castellà. A la Franja de Ponent, encara s'hi ha de reconèixer oficialment el català; estem pendents de l'aprovació de la Llei de Llengües per part de les Corts d'Aragó. I a les Balears la situació és més esperançadora que no en tots aquests altres territoris. Hi ha alguna tendència a l'anticatalanisme comparable a la del País Valencià –que, com allí, acaba essent pro-espanyolisme lingüístic–, però amb intensitat i extensió molt inferiors.

Quan una situació és preocupant, com ho és la de la llengua catalana, és obligat de saber qui té la responsabilitat de resoldre-la. En el cas que ens ocupa, hem de tenir clar de qui depèn la normalització del català. Al marge que tots sense excepció ens hi hauríem de sentir compromesos, penso que la normalització lingüística depèn bàsicament de l'Administració. És obvi que una llengua subordinada necessita una militància col·lectiva que a altres llengües no els cal. Per tant, tots els catalanoparlants hem de ser conscients que al capdavant serem nosaltres qui salvarem i mantindrem la nostra llengua. Però ni podem demanar un activisme massa feixuc ni podem discriminar moralment o èticament els qui lluiten per la llengua, dels qui no hi lluiten. Si de cas, hem de fer pedagogia persuasiva perquè tothom es compromet a la lleialtat lingüística. A l'Administració, en canvi, sí que l'hem d'obligar a vetllar perquè es faci allò que és just i que, a més, s'ha escrit en els programes electorals dels partits que se sotmeten a la votació popular. La implicació dels ciutadans s'ha d'entendre com a complementària d'una actuació governamental contundent, emparada per la Llei de Política Lingüística vigent; que no es deixi intimidar per les protestes contra allò que és un dret. Sovint els polítics es justifiquen de no exigir les obligacions lingüístiques que marca la llei perquè diuen que és prioritari assegurar una convivència pacífica. Tanmateix, aquesta posició podria conduir a l'abandonament dels deures, per a evitar conflictes. Amb aquesta tàctica s'aconsegueix que els adversaris de l'ús del català s'animin a provocar polèmiques per garantir que es freni per la via de la por el procés de recuperació lingüística, en un cercle viciós i tancat. Cal vigilar que la pretesa harmonia social no acabi essent la contribució al lingüicidi. De què serviria estar orgullosos que fos incruent?

Darrerament, un dels instruments ideològics que es llancen contra la nostra identitat és el reforçament de la tesi bilingüista, una pràctica que resulta eficaç per a perpetuar una situació de subordinació del català respecte a l'espanyol. A més, és fàcil de jugar-hi, perquè s'entén com una solució conciliadora, democràtica, inte-

gradora. I al contrari, qui defensa que l'única llengua pròpia de Catalunya és el català és fàcilment titllat de radical, insolidari, provincià. Catalunya no ha estat mai bilingüe. Una altra cosa molt diferent és que amb la revolució industrial hagi tingut allaus immigratòries de la península que s'hi han servit del castellà i, doncs, que aquesta llengua hagi hagut de conviure des de fa anys amb la catalana. És com si d'aquí a vint o trenta anys, a causa dels nousvinguts, s'arribés a una situació lingüística força probable en què a Catalunya es parlessin cinc, set, deu llengües. L'única pròpia continuaria essent la catalana i també l'única que hauria de ser-hi oficial. Pompeu Fabra ja deia que calia anar amb compte quant a la definició sociolingüística de Catalunya com a bilingüe. Va dir explícitament que, si hom ens considerava així, l'Estat espanyol no deixaria mai d'aplicar una política discriminatòria en contra del català i a favor del castellà; i ho tenim tot a perdre. Afirmar que Catalunya és bilingüe no correspon a la realitat històrica i consolida la falsa idea que l'espanyol hi és igualment llengua pròpia i, essent l'idioma estatal predominant, es legitima perquè se sobreposi al català.

Una altra cosa és, com he dit, l'augment progressiu de llengües que conviuen habitualment amb el català a

causa d'una mobilitat universal inèdita. Aquesta és una qüestió complexa, la responsabilitat política de la qual fa por. Es practica molt la demagògia, perquè és la via més fàcil. Ens movem entre dos extrems: el de la xenofòbia i el de la laxitud total. Els nousvinguts són d'orígens i de condicions molt diferents; per tant, els comportaments lingüístics també són diferents. Per exemple, hi ha un perfil dels grups d'immigrants que es caracteritza perquè viuen aïllats en guetos; entre ells pràcticament s'usa exclusivament la llengua que els és pròpia; no en necessiten cap més. Altres grups s'integren en la societat d'acollença, en situacions diverses, segons la preparació professional i les possibilitats econòmiques. Hem de partir d'una base: la part dels nousvinguts que han marxat de la seva terra per sobreviure reclamen que se'ls resolguin les necessitats més prementeres. Seria grotesc que els exigíssim una consciència intel·lectual madura de la conveniència que aprenguin el català perquè és la llengua pròpia i oficial del territori que els acull. Els polítics tenen, doncs, una prioritat respecte d'ells: la de procurar-los unes condicions dignes de vida. No seria lògic que els nostres paràmetres, els nostres valors, la nostra cultura, la nostra llengua entressin en crisi per les onades migratòries. Quan la immigració estigui assentada correctament, és clar

que se li ha de demanar que aprengui i que parli la llengua catalana. És demanar-li el que es demana a tothom quan se'n va a viure a l'estranger: aprendre i emprar l'idioma del lloc d'acollença.

\*\*\*

No obstant el que he exposat, seria injust i tergiversador ignorar allò que amb els esforços de tots hem fet al llarg d'una història sinuosa, complexa, en què ha persistit, i persisteix encara, molt més la repressió contra el nostre poble que no pas el reconeixement.

Abans de qualsevol autocrítica negativa, ens cal valorar allò que hem construït, allò que tenim, les passes endavant que hem fet, la capacitat de reacció a les situacions adverses. En suma, hem de tenir en compte la significació que, malgrat tot, tenen Catalunya i els Països Catalans en el món, des de tots els punts de vista. Si no som capaços de veure i mesurar justament els resultats positius a què hem sabut arribar i ens limitem a remarcar les fites no assolides, a restar en un victimisme autocomplaent o en una percepció que amaga els avenços de la nostra nació, caurem en l'abisme a què ens volen empènyer. Aleshores sí que la fatalitat podria ser del tot irreversible. ♦



## TOTA LA VIDA FENT GALETES

Trias, Néts de Joaquim, SA  
 Tel. 972 84 12 13 • fax 972 84 24 14  
 www.triasbiscuits.com  
 a/e: trias@triasbiscuits.com  
 Ctra. de Sils, 36 • STA. COLOMA DE FARNERS